

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՏՈՒԹՅԱՆ,
ՄՇԱԿՈՒՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԵՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԻ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԵՍՆԱԿՐԹԻՄ (ԱՆԿՄԻՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍՏՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԹՅՈՒՆ»
ԳՆԱԶԱՐՄԱՆ ԲԵՆԵՐԱՅԻՆ
ԿՈՄՔԻՆԱՏ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 2(3), 2019

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.ysu.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱԿՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 2(3), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Նվիրվում է Երևանի պետական համալսարանի
հիմնադրման 100-ամյակին**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարեկ ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԱՆԿՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Օտտո ԼՈՒԻՏՏԵՐՅԱՆԴՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Համբուրգ, Գերմանիա)
Ռուզաննա ՀԱՎՈՐՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մուշեղ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 2(3), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 472 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 2-րդ համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Գերմանիան, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Հարավային Օսեթիան, Ռուսաստանի Դաշնությունը և Ուկրաինան ներկայացնող մոտ հինգ տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում զետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2019թ. սեպտեմբերի 12-15-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» միջազգային երիտասարդական 4-րդ գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

*Dedicated to the 100th Anniversary
of Yerevan State University*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 2(3), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 472 pages.

The second issue of «Scientific Artsakh» journal 2019 comprises the scientific works of approximately 50 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Germany, Islamic Republic of Iran, Poland, South Ossetia, Russia and Ukraine on the topical issues of social sciences.

The publication also contains the best scientific articles of the 4th international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 12-15, 2019 in Stepanakert

Издаётся решением учёного совета Ереванского государственного университета

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Посвящается 100-летию основания
Ереванского государственного университета*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джультетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 2(3), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 472 страниц.

В втором номере 2019 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Германии, Исламской Республики Иран, Польши, Южной Осетии, России и Украины, исследующие актуальные вопросы общественных наук.

В издании размещены также лучшие научные статьи 4-ой международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 12-15 сентября 2019 года в Степанакерте.

Ալեն Ղևոնդյան. Անվտանգային ռիսկերի կառավարման հիմնահարցը ՀՀ ազգային անվտանգության ապահովման համատեքստում.....86

Ален Гевондян. The Issue of Security Risk Management in the Context of National Security of the Republic of Armenia

Ален Гевондян. Проблема управление рисками безопасности в контексте обеспечения национальной безопасности РА

Ռոբերտ Ղևոնդյան, Տաթևիկ Հայրապետյան. Ադրբեջանական ագրեսիայի կանխարգելումը՝ հասարակության սպասումների ուղղորդման միջոցով.....93

Robert Ghevondyan, Tatevik Hayrapetyan. The Prevention of Azerbaijani Aggression with Redirection of Social Expectations

Роберт Гевондян, Татевик Айрапетян. Предотвращение азербайджанской агрессии посредством каналирования ожиданий общества

Մարինե Մովսիսյան. Մասնակցային ժողովրդավարության և ազգային անվտանգության փոխհարաբերությունները՝ որպես պետականության ամրապնդման պայման.....103

Marine Movsisyan. Participatory Democracy and National Security Relations as a Condition for Statehood Strengthening

Марине Мовсисян. Отношения между партиципаторной демократией и национальной безопасностью как условие обеспечения государственности

Լիլիթ Չիչոյան. Պետական կառավարման որակը որպես պետության իմիջի արդիականացման գործոն. ազատության վիճակն աշխարհում (freedom in the world) միջազգային ինդեքսը Հայաստանի ու Արցախի համար.....112

Lilit Chichoyan. The Quality of Public Administration as a Factor of Modernizing the State Image: Freedom in the World International Index for Armenia and Artsakh

Лилит Чичоян. Качество государственного управления как фактор модернизации имиджа государства: международный индекс свободы в мире для Армении и Арцаха

Սոսլան Պլիև. Պետության կայացվածության հիմնական հատկանիշների գիտական սահմանումները.....124

Soslan Pliev. Scientific Definitions of the Main Signs of Public State

Сослан Плиев. Научные дифиниции основных признаков государственной состоятельности

Գուրգեն Սիմոնյան. Կենսատարածք. Հայաստանի աշխարհագրական քաղաքականությունն ու տարածքների արդյունավետ կառավարման հիմնահարցերը.....131

Gurgen Simonyan. Living Space: Armenian Geographical Policy and Matters of Territorial Good Governance

Гурген Симонян. Жизненное пространство: географическая политика армении и вопросы эффективного управления территорией

Էդգար Զալանթարյան. Կազմակերպությունների կազմակերպչական կառուցվածք և արդյունավետություն.....141

Edgar Kalantaryan. Organizational Structure and Effectiveness of Organizations

Эдгар Калантарян. Организационная структура и эффективность организаций

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾԸ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ*

ԵԴԳԱՐ ԶԱԼԱՆԹԱՐՅԱՆ

ԵՊՀ Միջապգային հարաբերությունների ֆակուլտետի
դեկանի տեղակալ, հանրային կառավարման ամբիոնի դոցենտ
Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
edgar.kalantaryan@ysu.am

Հոդվածի նպատակն է արժևորել արդի պայմաններին համահունչ կազմակերպությունը կառավարելու ձևերը, կազմակերպչական կառուցվածքները և կազմակերպության գործունեության արդյունավետության խնդիրները: Որպես ենթանպատակ՝ կարելի է առանձնացնել վերոնշյալ խնդիրների կարգավորմանն ուղղված համապատասխան լուծումներ տալը: Մեր խնդիրն է նաև հստակեցնել հանրային կազմակերպությունների բարեփոխումների «որակյալ կառավարման» համակարգի մշակման գործընթացը, որն իրականացվում է ենթակառուցվածքներ ստեղծելու, հանրային ծառայությունների որակը բարելավելու միջոցով:

Հետապոտության իրականացման հիմքում ընկած են ինչպես համագիտական (ինդուկցիա, դեդուկցիա, համեմատություն), այնպես էլ հատուկ մեթոդներ և հետապոտական գործիքակազմ:

Հետապոտության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացության, որ վարձագած կառավարման փորձ ունեցող երկրները ձգտում են իրենց համար առաջնային դիրքեր ապահովել համաշխարհային շուկայում, որին հասնելու նպատակով ստեղծվում են կազմակերպությունների կառավարման նոր ձևեր: Հաշվի առնելով այն իրողությունը, որ կազմակերպությունների կառուցվածքային բոլոր նոր ձևերն ու բաղադրիչներն ուղղված են կազմակերպության արդյունավետ գործունեության ապահովմանը, հեղինակը հիմնավորում է, որ կառուցվածքային կառուցակարգերի միջոցով է հնարավոր ապահովել արդյունավետություն:

Հիմնաբառեր՝ կազմակերպություն, արդյունավետություն, կառուցվածքային բաղադրիչ, կառավարման ձևեր, հիերարխիա, կազմակերպության տարրեր, շահույթ, իրավական նորմեր, միօրինականացում:

Արդի կառավարման մարտահրավերներին դիմակայելու համար անհրաժեշտ է ժամանակին համահունչ վերաձևակերպել կազմակերպությունների կառավարման ձևերը, խնդիրները, գործունեությունը՝ տալով համապատասխան լուծումներ: Ժամանակակից աշխարհը հաճախ դիտարկվում է կազմակերպությունների ամբողջություն, որոնք այս կամ այն նպատակին հասնելու կամ որևէ խնդիր լուծելու համար միավորում են մարդկանց, խմբերի, պետությունների: Չարժանաբար երկրներում սկսվում է հանրային կազմակերպությունների բարեփոխումների՝ «որակյալ կառավարման» համակարգի մշակման գործընթաց, որն իրականացվում է ենթակառուցվածքներ ստեղծելու, հանրային ծառայությունների որակը բարելավելու միջոցով: Այդ երկրները փորձում են իրենց համար ապահովել առաջնային դիրքեր համաշխարհային շուկայում, որին հասնելու նպատակով ստեղծվում են կազմակերպությունների կառավարման նոր ձևեր:

* Հոդվածը ներկայացվել է 15.10.2019թ., գրախոսվել՝ 30.10.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

Կազմակերպությունները ստեղծվում են մարդկանց տարբեր պահանջները բավարարելու համար և այդ պատճառով ունեն տարբեր նպատակներ, չափեր, կառուցվածք և այլ առանձնահատկություններ: Վերջիններիս խնդիրների ու նպատակների բազմազանությունը հանգեցնում է այն բանին, որ դրանց կառավարման համար պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ ու հմտություններ, մեթոդներ ու եղանակներ, որոնք կկարողանան ապահովել աշխատողների համատեղ գործունեությունը²⁶⁹:

Հասարակության պահանջմունքների, սպասումների, շահերի փոփոխման արդյունքում փոփոխվում են նաև կազմակերպությունների կառուցվածքային տարրերը, մեթոդները, ձևերը, տեսակները: Ներկայումս կազմակերպություններն ունեն շատ ավելի բարդ կառուցվածք, քան մի քանի տասնամյակ առաջ: Դա է պատճառը, որ կազմակերպությունների զարգացմանը զուգընթաց կարևորվեց կառավարման ձևերի, մեթոդների գնահատումը, ինչը նպաստում է աշխատակիցների ու ղեկավարների մոտիվացիայի բարձրացմանը, հետևաբար նաև արտադրանքի որակի և արդյունավետ գործունեության ապահովմանը: Պատահական չէ, որ նշված հիմնախնդիրների գիտակցումը հիմք հանդիսացավ ստեղծելու գիտահետազոտական կենտրոններ, որոնց ուսումնասիրությունները կարևոր դերակատարություն ունեցան:

Կազմակերպությունը բարդ, բազմանպատակ համակարգ է՝ սերտորեն պայմանավորված միջավայրով, որը վերջինիս վրա ազդում է բազմակողմանիորեն: Վերջինիս տարրերն են՝ անհատները, նպատակները, միջոցները, ռեսուրսները (բյուջե), սոցիալական կազմը, տեխնոլոգիան, կառուցվածքը և այլն: *Կազմակերպությունը մեկ կամ մի քանի նպատակների իրականացման համար միավորված մարդկանց խումբ է*: Յուրաքանչյուր կազմակերպության գործունեություն պահանջում է կառավարում, առանց որի անհնար են ոչ միայն դրա արդյունավետ գործունեությունն ու զարգացումը, այլև գոյատևումը: Կառավարմանն առնչվում են բազմաթիվ մարդկանց հետաքրքրություններն ինչպես հենց կազմակերպության ներսում, այնպես էլ դրա սահմաններից դուրս: Այդ ամենը միտված է բարելավելու հասարակության բարեկեցությունը, զերծ պահելու նրան արտաքին ու ներքին բացասական ազդակներից²⁷⁰: Դա այն վայրն է, որտեղ մարդիկ կառուցում են հարաբերություններ ու փոխազդում են միմյանց: Կազմակերպությունը սոցիալական կատեգորիա է և միաժամանակ նպատակներին հասնելու միջոց²⁷¹:

Կազմակերպությունների կառավարման անհրաժեշտությունն առաջացել է դեռևս մարդկային հասարակության ձևավորման հնագույն շրջանում, երբ համայնքների առաջնորդները կազմակերպում էին համատեղ աշխատանքներ, այնուհետև բաշխում արդյունքները: Ստրկատիրական, ֆեոդալական, սոցիալական հասարակարգերում և պատմության զարգացման այլ փուլերում հանդիպում ենք կառավարման տարբեր մոտեցումների: Տեխնոլոգիական զարգացումը, խոշոր մեքենաշինական արտադրությունը և հատկապես սեփականատիրոջից կառավարման գործառույթի տարանջատումն առաջ քաշեց մասնագիտական նոր խմբի՝ «մենեջերների» ձևավորման անհրաժեշտությունը:

Տեսականորեն կազմակերպությունների կառավարման զարգացումը կարելի է բաժանել երկու փուլի.

1. *Կառավարման նախահիմք* - ներառում է երկարատև պատմական շրջան՝ հնագույն ժամանակներից մինչ 17-18-րդ դարերը: Հնագույն հասարակություններում այն արտահայտվել է հոգևորականների դասից ֆունկցիոներների առանձնացմամբ, որոնք իրականացնում էին հարկահավաք, վերահսկում էին բյուջեն և այլն: Այդ փուլում

²⁶⁹ Տե՛ս **Քալանթարյան Է. Ա.** *Հանրային կազմակերպությունների տեսություն*, Ուս. ձեռնարկ: ԵՊՀ հրատ., 2016թ. էջ 6:

²⁷⁰ Տե՛ս **Քալանթարյան Է. Ա.** նշվ. աշխ., էջ 9:

²⁷¹ Տե՛ս **Ferrante M. e Zan S.** *Che cos'è un'organizzazione?*, in *Il fenomeno organizzativo*, Capitolo primo, Roma, Carocci, 1994, էջ 11-47:

առաջացավ նաև գրավոր խոսքը, որը հնարավորություն տվեց քրմերին՝ վարելու հաշվետվություններ, գրագրություններ:

2. *Վաղ և գիտական մենեջմենթի առաջացում* - ներառում է 17-18-րդ դարերի ինդուստրիալ հեղափոխությունը, արդյունաբերության զարգացումը, բաժնետիրական կապիտալի զարգացումը, սեփականատերերի կառավարումից տարանջատվելը և այլն: Այդ փուլի առանձնահատկությունն էլ այն էր, որ ղեկավար-սեփականատիրոջը փոխարինելու եկան բազմաթիվ բաժնետերերը, արտադրության աճը, կապիտալի շրջանառության արագացումը, բանկային կառավարումը: Փոփոխությունների այդ շրջանակը պահանջում էր հատուկ մասնագիտական հմտություններ, գիտելիքներ: Որքան ընդլայնվում էին գործառույթները, այնքան մեծանում էր մասնագիտական խմբերի ներգրավվածությունը կազմակերպության կառավարման համակարգ²⁷²:

Կազմակերպությունների կառավարման տեսական գաղափարների զարգացումը հիմք հանդիսացավ կազմակերպությունների կառավարման ամբողջական ուսմունքի ձևավորման համար: Գիտական մենեջմենթի հիմնադիր Ֆ.Թեյլորը նշում էր, որ մենեջմենթը գիտություն է, որի հիմքում օրենքներ, նորմեր ու կանոններ են: Նրա առաջարկած մոտեցման համաձայն՝ անհրաժեշտ է ռացիոնալիզացնել արտադրությունը, վերահսկել աշխատանքը և աշխատակիցներին, ինչի արդյունքում ընկերության շահույթը կավելանա, կբարձրանա աշխատակիցների աշխատավարձը, կավելանա բաժնետերերի շահույթը և այլն: Այսինքն՝ աշխատանքի ռացիոնալիզացման, աշխատանքի վերահսկողականության բարձրացման արդյունքում կբարձրանա կազմակերպության հեղինակությունը, ինչն իր հերթին կնպաստի նոր ներդրումների և արտադրանքի որակի ու քանակի ավելացմանը²⁷³:

Կառավարման հմտությունների միջոցով կազմակերպությունը անկազմակերպ ամբոխին վերափոխում է արդյունավետ, նպատակաուղղված արտադրող խմբի: Այսպիսի սահմանումներից ելնելով՝ կազմակերպությունների կառավարումը կարելի է բնութագրել կազմակերպման, պլանավորման, կառավարման, վերահսկողության գործընթաց, որի նպատակը կազմակերպության նպատակների իրականացումն է: Այդ նպատակները կարող են լինել կարճաժամկետ, միջնաժամկետ ու երկարաժամկետ: Ըստ կազմակերպության նպատակների, գործառույթների, կառուցվածքի՝ առանձնանում են բարդ ու պարզ, ֆորմալ և ոչ ֆորմալ կազմակերպություններ:

Արդյունավետ գործունեության համար կազմակերպություններում ստեղծվում են ստորաբաժանումներ, որոնք ապահովում են տարբեր ոլորտների գործունեությունը, մշակվում է կազմակերպությունների կանոնադրություն, ներքին իրավական նորմեր, որոնցում սահմանվում են ստորաբաժանումների, առանձին աշխատակիցների, կառավարիչների իրավասություններն ու պարտականությունները: Զանի որ յուրաքանչյուր ընկերությունում հաղորդակցության միջոցները, որոշումների ընդունման կարգը տարբեր են, հետևաբար դրանք ամրագրվում են յուրաքանչյուր կազմակերպության կանոնադրությունում:

Անկախ ամեն ինչից՝ բոլոր կազմակերպություններն ունեն ընդհանուր հատկանիշներ.

- աշխատանքի ուղղահայաց ու հորիզոնական բաժանում,
- համապատասխան ռեսուրսների առկայություն (մարդկային, տնտեսական, ֆինանսական, տեխնոլոգիական, տեղեկատվական, սոցիալական և այլն),
- արտադրանքի ստեղծում ու իրացում,
- գործունեության պայմաններ,

²⁷² Տե՛ս *Дорофеев В.Д., Шмелева А.Н., Шестопал Н.Ю. Менеджмент*, Москва, «Инфра-М» 1996г., էջ 11:

²⁷³ Ավելի մանրամասն տե՛ս գիտական կառավարման Թեյլորյան սկզբունքները հոլման մեջ // [http://www.treccani.it/enciclopedia/taylorismo_\(Enciclopedia-delle-scienze-sociali\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/taylorismo_(Enciclopedia-delle-scienze-sociali)):

– գործունեության արդյունավետության կախվածությունը ներքին միջավայրի փոփոխականներից (տեխնոլոգիա, խնդիրներ, կադրեր և այլն):

Յուրաքանչյուր կազմակերպության առջև պետք է դրված լինեն որոշակի նպատակներ, որոնց հասնելուն է միտված տվյալ կազմակերպության գործունեությունը: Կազմակերպության գործունեությունը սոցիալական, արտադրական, հոգեբանական և այլ միմյանց փոխկապակցված գործառույթների համալիր է: Իր գործառույթների հստակ իրականացումից է կախված խմբի աշխատանքի արդյունավետությունը²⁷⁴:

Կառուցվածքը յուրաքանչյուր կազմակերպության կարևորագույն տարրերից է, որով կարող է և պայմանավորված լինել վերջինիս գործունեության արդյունավետությունը: Այդ տարրը հանդես է գալիս *հիերարխիկ կառուցվածքով*, որում յուրաքանչյուր օբյեկտ հանդիսանում է առավել մեծ տարրի բաղկացուցիչ և իր հերթին պարունակում է առավել փոքր մասնիկներ: Կազմակերպությունների միջև ստեղծվում են հաղորդակցային պատնեշներ, և այստեղ մենեջմենթի հիմնական խնդիրն է դառնում վերացնել այդ պատնեշները: Կազմակերպության կառուցվածքային ձևերից հաջորդը *աշխատանքի նախագծումն* է. սա պահանջում է բացահայտել, թե աշխատանքի կատարման համար աշխատակիցների ինչպիսի որակավորում է պահանջվում, տարբեր ստորաբաժանումներ աշխատանքի որ հատվածն են կատարում, ինչպիսի արտաքին գործոններ են ազդեցություն ունենում վերջիններիս վրա և այլն: Կազմակերպության կառուցվածքի ձևավորման մեջ հաջորդ քայլը *կառուցվածքային բաժանումն* է: Այն իրենից ենթադրում է ստորաբաժանումների ստեղծումը, յուրաքանչյուրի համապատասխան իրավունքների ու պարտականությունների բաշխումը, պարտականությունների իրականացման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների տրամադրումը և այլն²⁷⁵:

Կազմակերպություններն, ըստ իրենց կառուցվածքի, կարող են լինել *կայուն* ու *ճկուն*: *Կայունությունը* հատկապես վերաբերում է ուշադրության կենտրոնացմանը ֆինանսների ղեկավարման և «վերևից ներքև» վերահսկողությանը: *Ճկունությունը* կարևորում է փոփոխություններին դիմակայելու և հարմարվելու ունակությունը: *Ճկունությունը* և դեպի արտաքին աշխարհ կենտրոնացումը հանգեցնում են բաց համակարգի և արագ զարգացման: Կազմակերպությունն այսպիսի արդյունքի հասնում է արտաքին միջավայրի հետ բարենպաստ հարաբերությունների հաստատման, արտաքին աշխարհի փոփոխություններին արագ արձագանքման շնորհիվ: Կան կազմակերպություններ, որոնք ուշադրությունը կենտրոնացնում են մարդկային փոփոխարարությունների վրա, այն իրականացնում է ներքին գործունեության վրա կենտրոնացման և ճկուն համակարգի միջոցով: Այս դեպքում մենեջմենթի վերահսկողության հիմնական սուբյեկտներն են բարոյականությունը, կրթության հնարավորությունը, որակավորման բարձրացումը և այլն²⁷⁶:

Կազմակերպությունների կառուցվածքային առանձնահատկությունները յուրովի է մեկնաբանել կանադացի հայտնի վերլուծաբան Յ. Մինցբերգը: Նա ծնվել է 1939թ.-ի սեպտեմբերի 2-ին Մոնրեալում (Կանադա), բավականին հարուստ ընտանիքում: Նրա հորը պատկանել է մի փոքր, բայց հաջողակ ընկերություն, որը մասնագիտացել է կանանց զգեստների պատրաստման գործում: Դպրոցն ավարտելուց հետո Յենրին ընդունվել է Մաթգիլ համալսարան և ստացել բակալավրի աստիճան մեխանիկական ճարտարագիտության գծով: Համալսարանից հետո Մինցբերգը հասկացավ, որ չի ուզում աշխատել հոր ձեռնարկությունում, և այժմ արդեն պրոֆեսոր Մինցբերգը դասավանդում է Նոյն համալսարանի կառավարման ֆակուլտետում (Desautels Faculty Կառավարում): Մինձբերգն ունի 150-ից ավելի հոդվածներ և 15

²⁷⁴ Шипунов В.Г. *Основы управленческой деятельности*, М.: "Высшая шк.", 2001, էջ 12-28:

²⁷⁵ Виханский О.С., Наумов А.Н., *Менеджмент*, М., "Гардарики", 2006, էջ 25:

²⁷⁶ Дафт Р. *Теория организации*, М., "Зарубежный учебник", 2006, էջ 85:

գիրք, որոնցից մի քանիսը դարձել են աշխարհի տարբեր երկրներում կառավարման ուսանողների համար անփոխարինելի դասագրքեր: 1994թ.-ին հրատարակած իր ամենահայտնի գրքում «Կերելքը և ռազմավարական պլանավորման անկումը» («Strategic Planning of the Rise and Fall»), քննադատում է ժամանակակից ռազմավարական պլանավորման մի շարք սովորական գործելակերպեր և կազմակերպական կառուցվածքներ: 2004թ.-ին պրոֆեսորը հրատարակել է «Փնտրված մենեջերներ» գիրքը, որում հավատում է, որ կառավարման ժամանակակից դասավանդումը սխալ ուղիով է գնում: Մինցբերգի կարծիքով թե՛ կառավարիչները, թե՛ ամբողջ հասարակությունը ընդունում են մենեջմենթը ավելի շուտ որպես գիտություն և որպես մասնագիտություն, որը կարելի է սովորել համալսարանի պատերի ներքո: Ըստ այդմ, պրոֆեսորի կարծիքով ներկայումս կարելի է առանձնացնել մենեջմենթի երկու սահմանում:

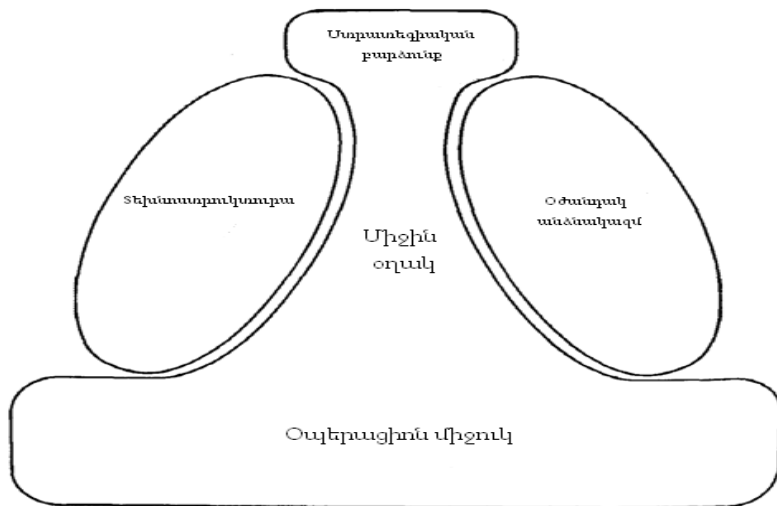
1. *Որպես արվեստ*, որին տիրապետել առանց փորձի անհնար է: Միայն փորձի շնորհիվ կարելի է հասկանալ կառավարչական գործընթացի անսահման նրբությունները, սեփական գիտելիքները գործածել տրված առաջադրանքի ենթատեքստում:

2. *Որպես գիտություն*, որի հիմքը կարելի է ուսանել, և որը կարելի է գործածել:

Մոնրեալի Մաքգիլի համալսարանում մենեջմենթի պրոֆեսոր Զ.Մինցբերգը առանձնացրել է կազմակերպությունների կառուցվածքային բաժանման մի ձևաչափ, որում կազմակերպությունները, կախված ձևից, պարբերաշրջանից, կարող են ունենալ տարբեր կառուցվածքային տարրեր. օրինակ՝ առավել փոքր կազմակերպություններում հիմնական օղակ են հասարակ աշխատավորները, որոնց վերապահված են բազային հիմնական աշխատանքներն ու ծառայությունների մատուցումը, այսինքն՝ *գործառական միջուկը*: Կախված կազմակերպության ձևից՝ գրեթե միշտ կազմակերպական գործունեության վերահսկման անհրաժեշտություն է առաջանում, որն իր վրա է կրում կազմակերպության *վերին օղակը*: Այդ երկու կարևոր սուբյեկտների միջև ստեղծվում է *միջին օղակ*, որը կապ է ապահովում արտադրության ոլորտում մասնագիտացած անձանց և այդ աշխատանքը վերահսկողների միջև: Երբ գործ ունենք խոշոր արտադրություն իրականացնող կազմակերպությունների հետ, ապա այդ դեպքում անհրաժեշտություն է առաջանում հատուկ մասնագիտական կարողություններով օժտված անհատների, որոնք կարող են լինել ինժեներները, վերլուծաբանները, տեխնիկական և հատուկ մասնագիտացում ունեցող սուբյեկտները, որոնք էլ մաս են կազմում նոր կառուցվածքային տարրի՝ *տեխնոկառուցվածքի*, որոնք հիմնականում ունեն բարձրագույն որակավորում և համարվում են կազմակերպության «ուղեղը»: Կազմակերպություններում օժանդակ խնդիրների լուծման, անվտանգության, մաքրության և այլ տեխնիկական խնդիրներ լուծելու համար ստեղծվում է մի մարմին, որը աշխատանքային գործընթացի շրջանակներում և այդ շրջանակներից դուրս աջակցություն է ցուցաբերում կազմակերպությանը՝ ձևավորելով կազմակերպության *օժանդակ աշխատակազմը*²⁷⁷ (տե՛ս նկ. 1):

²⁷⁷ Տե՛ս **u Минцберг Г.** *Структура в кулаке: создание эффективной организации*, Питер, "Издательский дом", 2004, стр. 7-13, <http://pqm-online.com/assets/files/lib/books/minzberg.pdf>:

Նկ. 1. Կազմակերպությունների կառուցվածքային բաղադրիչները

Կազմակերպությունների կառուցվածքային այս բոլոր բաղադրիչներից յուրաքանչյուրն իրականացնում է հստակ սահմանված գործառնություններ, որոնք միմյանցից տարբերվում են իրենց առանձնահատկություններով և գործունեության ոլորտներով: Կախված կազմակերպության ձևից՝ այդ բաղադրիչների առկայությունը խիստ կարևոր է կազմակերպության անխափան ու արդյունավետ գործունեության համար, չնայած կան կազմակերպություններ, որտեղ ամենևին էլ պարտադիր չէ բոլոր բաղադրիչների առկայությունը, միևնույն ժամանակ կարող է իրականացվել արդյունավետ գործունեություն:

Ամփոփելով եզրահանգենք, որ կազմակերպությունն իրենից ներկայացնում է բարդ օրգանիզմ, որը, կախված կառուցվածքային ձևից, կարող է ունենալ տարբերվող նպատակներ: Այդ նպատակներն իրականացվում են զանազան մեթոդներով՝ փոխադարձ համաձայնության, ուղղակի վերահսկողության, աշխատանքային գործընթացների ու արտադրանքի, գիտելիքների ու հմտությունների միօրինականացման և այլն: Այդ ամենի համադրման արդյունքում կարևորվեց կազմակերպությունների կազմակերպական կառուցվածքը՝ որպես միջնորդավորված ընտրության արդյունք, որով կատարվում է աշխատանքի բաժանում համակարգված կազմակերպական համակարգի ներսում: Կազմակերպական կառուցվածքի հիմնական ասպեկտներն են՝

- աշխատանքի բաժանումը (տարբերակում),
- հրամանն ու կարգավորումը (կառուցում),
- համակարգումը և վերահսկումը (իևտեգրում),
- առաջնորդությունը (ձգտում և մոտիվացիա):

Կազմակերպական կառուցվածքն իրենից ներկայացնում է կազմակերպության “spina dorsale”-ն (կազմակերպության պատմությունը), և համարվում է գործունեության զարգացման պտուղը:

Այդ ամենի համատեքստում կարևորվում է կազմակերպության արդյունավետ համակարգման լավագույն կառուցակարգերի ներդրումը, որն էլ ուղղակիորեն կարող է նպաստել կազմակերպությունների կառավարման հետագա վերելքին:

ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND EFFECTIVENESS OF ORGANIZATIONS**EDGAR KALANTARYAN**

*PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Lecturer at Chair of Public Administration,
Deputy Dean at the faculty of International Relations*

The purpose of the article is to evaluate the contemporary ways of management in the organizations, organizational structures and problems of organizational effectiveness. The sub-goal of research research is possibility to identify the appropriate solutions to the abovementioned issues. Our task is also the clarification of the public organization reforms, the process of developing a "qualitative management", which is being implemented through the creation of infrastructures and improving the quality of public services.

In the course of the study, both scientific (induction, deduction, comparison) and special methods and research tools.

As a result of the study, it is concluded that the developed countries seek to secure their primary and dominant role in the global market by creating new forms of organization and management tools. Taking into account the fact that all the new organizational structures and components of the organization are aimed at ensuring the effective functioning of the organization, the author reaffirms that through structural mechanisms it is possible to ensure efficiency.

Key words: *organization, effectiveness, structural component, forms of management, hierarchy, elements of organization, profit, legal norms, homogeneity.*

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИЙ**ЭДГАР КАЛАНТАРЯН**

*Кандидат политических наук, доцент,
преподаватель кафедры государственного управления,
заместитель декана факультета международных отношений ЕГУ*

Целью статьи является оценка современных способов управления в организациях, организационных структур и проблемы организационной эффективности. Особенной целью исследования является возможность определения соответствующих решений вышеуказанных проблем. Нашей задачей является также прояснение реформ общественных организаций, процесс развития «качественного управления», который реализуется посредством создания инфраструктур и повышения качества государственных услуг.

В ходе исследования используются как общенаучные (индукция, дедукция, сравнение) так и специфические научные методы, и инструменты исследования.

В результате исследования автором сделан вывод, что развитые страны стремятся обеспечить свою первичную и доминирующую роль на мировом рынке путем создания новых форм организации и инструментов управления. Принимая во внимание тот факт, что все новые организационные структуры и компоненты организации направлены на обеспечение эффективного функционирования организации, автор подтверждает, что с помощью структурных механизмов можно обеспечить эффективную деятельность организации.

Ключевые слова: *организация, эффективность, структурный компонент, формы управления, иерархия, элементы организации, прибыль, юридические нормы, однородность.*